

LOs handlingsprogram 2017–2021

Vedtatt på LOs 34. ordinære kongress 8.–12. mai 2017

Landsorganisasjonen i Norge

Innhold

1. Det store bildet	4
2. Å lære	6
2.1 Barnehage	
2.2 Skolefritidsordning	
2.3 Kulturskole	
2.4 Grunnopplæringen	
2.5 Fagutdanning	
2.6 Universitets- og høyskoleutdanning	
2.7 Fagskole	
2.8 Læring i arbeidslivet	
3. Å skape	10
3.1 Økonomisk styring	
3.2 Partssamarbeid og kompetanse	
3.3 En aktiv arbeidsmarkeds- og kompetansepolitikk	
3.4 En åpen økonomi	
3.5 EU og EØS	
3.6 Forskning og utvikling	
3.7 Lavutslippssamfunnet	
3.8 En aktiv næringspolitikk	
3.9 Produksjon	
3.10 Statlig eierskap	
3.11 Infrastruktur	
3.12 Kultur, idrett og media	
4. Å jobbe	17
4.1 Tariffpolitikk og faglige rettigheter	
4.2 Arbeidsliv under press	
4.3 Bemanningsbransjen	
4.4 Arbeidsmiljø	
4.5 Arbeidstid	
4.6 Likestilling og likelønn	
5. Å dele	21
5.1 Fordeling gjennom lønn	
5.2 Fordeling gjennom skatt	
5.3 Fordeling gjennom overføringer og offentlig tjenesteyting	
6. Å ta vare på	23
6.1 En sterk velferdsstat	
6.2 Velferd, ikke marked	
6.3 Trygder, pensjoner og sosialhjelp	
6.4 Bolig	
6.5 Trygghet i hverdagen	
6.6 Innvandring, flyktninger og integrering	
7. Å organisere og mobilisere	26
7.1 Aktive tillitsvalgte og klubber	
7.2 Unge, elever, lærlinger og studenter	
7.3 Vern mot diskriminering	
8. Å mestre internasjonaliseringen	28
8.1 Demokratibyging	
8.2 Solidaritetsarbeidet	
8.3 Forsvars- og sikkerhetspolitikk	
8.4 Internasjonalt faglig samarbeid	

1. Det store bildet

Norge er for de aller fleste av oss et godt samfunn å bo i. Et tilnærmet gratis helsevesen, gratis skole og et godt utviklet sosialt sikkerhetsnett har bidratt til et samfunn som sikrer at man blir tatt vare på dersom det skjer noe uforutsett i livet. En sterk arbeidsmiljølovgivning, kombinert med sterke, ansvarlige fagforeninger og et regulert arbeidsliv, sikrer et trygt og bærekraftig arbeidsliv. Et velfungerende demokrati der beslutninger fattes i fellesskap, og der sivile organisasjoner og fri presse spiller en viktig rolle, er avgjørende for det enkelte menneskes frihet. Vi har tilgang til ren natur der vi bor, det er lite kriminalitet og konfliktnivået i samfunnet er lavt. Kvinner og menn er mer likestilt enn noen gang tidligere, og alle kan delta på samfunnsarenaene uansett kjønn. Små forskjeller og et samfunn der mennesker møtes på felles arenaer bidrar til trygghet og tillit. Det skaper et «vi», uten å gå på bekostning av «jeg». Kombinasjonen av en sterk velferdsstat og en forholdsvis jevnt fordelt privat velstand sikrer en god balanse mellom individuell frihet og trygghet i fellesskapet.

Den norske modellen har stått seg godt, og møtes med interesse blant samfunnsbyggere i andre deler av verden. Modellen har skapt høy sysselsetting, god omstillingsevne og et lærende arbeidsliv. Dette samfunnet har ikke kommet av seg selv. Organiserte interessefellesskap har bidratt til å bygge ut det norske demokratiet og den norske velferdsstaten. Ikke minst har arbeiderbevegelsen spilt en viktig rolle for å sikre demokrati, økonomisk vekst, likestilling, jevn fordeling og trygghet for innbyggerne. Det fagligpolitiske samarbeidet mellom LO og Arbeiderpartiet har vært avgjørende for at våre verdier har fått prege det norske samfunnet, og vil også være det i framtiden. Norge er i dag et eksempel på at jevn fordeling ikke står i veien for økonomisk vekst, men snarere er en forutsetning for den.

LO ønsker å videreføre og styrke disse trekkene ved det norske samfunnet. Samtidig står vi overfor viktige utfordringer:

- De økonomiske forskjellene vokser, andelen fattige er økende.
- Flere unge sliter med å få innpass og fotfeste i arbeidsmarkedet. Personer uten fullført videregående opplæring står særlig svakt. Mange arbeidstakere sliter med å bli værende i arbeidslivet på en verdig måte etter fylte 50 år.
- Kvinner har fremdeles en systematisk svakere arbeidslivstilknytning enn menn, både i form av andelen i jobb og andelen som jobber deltid. Kvinner står generelt i en svakere økonomisk posisjon, og er overrepresentert i midlertidige stillinger og i lavlønnsyrker. Samtidig tar kvinner en større del av de ubetalte omsorgsoppgavene.
- Arbeidslivet er i endring gjennom nye kontraktsformer og nye former for bedriftsorganisering. Dette skaper et løsarbeidersamfunn der faste ansettelser ikke lenger er normalen, og der makt flyttes fra arbeidstakere til arbeidsgiver. Det kan svekke vilkårene for investering i kunnskap og kompetanse. Omgåelser av lønns- og avtaleverk, økt bruk av innleie og bemanningsbyråer, og mer sosial dumping er en del av dette bildet. Organisasjonsgraden er fallende både nasjonalt og internasjonalt, noe som påvirker samfunnsutviklingen i negativ retning.
- Innen offentlig sektor har et økende innslag av bedriftsøkonomiske styringsmodeller undergravd politisk styring og de ansattes innflytelse. Tilbudet til brukerne svekkes. Det er behov for en tillitsreform i offentlig sektor.
- Økende flyt av arbeidskraft og tjenester i kombinasjon med konkurranseutsetting og privatisering fører til et voksende lavlønnspørsmål. Det gjelder særlig innen tjenestesektoren.
- Pensjonsreformen og senere endringer kan vise seg å gi en total pensjon som ikke sikrer en pensjon å leve av for dagens unge, uføretrygdede, de som mister jobben i en AFP-bedrift før fylte 62 år og de som må gi seg tidlig i arbeidslivet.
- Fellesskapet, representert ved stat og kommune, møter krav om å levere flere og bedre velferdstjenester uten at innbyggerne skal betale mer over skatteseddelen. Dette utnyttes av høyrekreftene til å undergrave fellesskapsløsningene.

- Raske teknologiske endringer gir økte muligheter for velstand og en forbedret arbeidssituasjon, men øker samtidig risikoen for at flere ikke vil greie å ta del i arbeidslivet. Utfordringen blir å sikre relevant og god kompetanse i hele bredden av arbeidsstyrken.
- Menneskeskapte klimaendringer er en av vår tids store utfordringer. Klimagassutslippene internasjonalt må reduseres kraftig, i tråd med målene i Paris-avtalen.
- Internasjonaliseringen av finansmarkedene, utstrakt skatteplanlegging og kompliserte eierstrukturer fører til at eierskap blir mer usynlig for de ansatte og at store overskudd ender opp i skatteparadis. På denne måten unndrar storselskaper seg ansvaret overfor fellesskapet og undergraver velferden.

For LO er det et hovedmål å arbeide for en utvikling som går i motsatt retning: Større trygghet i arbeidslivet, jevnere fordeling, økt likestilling og en sterkere fellesfinansiert velferdsstat. Et godt arbeidsliv og arbeid til alle må være det overordnede målet for politikken.

LO har gjennom sin historie vært driver for utviklingen av det norske demokratiet og det norske velferdssamfunnet. Vår styrke gjennom antall, representativitet og vilje og evne til å vise samfunnsansvar har gitt oss betydelig innflytelse. Det er en arv og et ansvar vi skal bygge videre på også i framtiden.

2. Å lære

Hvordan vi organiserer læring og kompetanseutvikling er nøkkelmekanismer i samfunnet. Det dreier seg om skole og andre utdanningsinstitusjoner, men også om samspillet med jobb, privatliv, politikk og organisasjoner. Kunnskap til få gir maktkonsentrasjon. Kunnskap til alle gir frihet. LO har vært en sentral pådriver for den utdanningsrevolusjonen vi har sett de siste 40-50 årene.

Lik rett til utdanning og livslang læring er grunnleggende for den enkeltes mulighet til personlig utvikling og samfunnsdeltakelse. Høy kompetanse og gode kunnskaper i alle ledd er et viktig konkurransefortrinn for norsk næringsliv og det sikrer kvalitet på produkter og tjenester både i privat og offentlig sektor. En godt utdannet befolkning er viktig for et velferdssamfunn med små forskjeller.

Skillet mellom førstegangsutdanning, etter- og videreutdanning og realkompetansebygging er blitt mindre tydelig. Grunnopplæringen kan i større grad betraktes som en forberedelse til den livslange læringen som starter for fullt i arbeidslivet. Fagskole-, universitets- og høyskolesektoren får økt rolle i å tilby etter- og videreutdanning tilpasset et arbeidsliv i rask endring med mer mangfoldig befolkning. Grunnlaget som legges i utdanningssystemet er svært viktig for videre læring. Det er behov for mange med høy utdanning, der det er særlig knapphet på høyere yrkesfaglig kompetanse.

LO vil ha et utdanningssystem under demokratisk kontroll, som sikrer at den enkelte får realisert sine evner og anlegg, og der alle gis muligheter til læring uavhengig av bakgrunn. Utdanning skal være et offentlig ansvar, gratis og tilgjengelig for alle. Alle må få reelle og likeverdige tilbud om barnehage, grunnskole, kulturskole, videregående opplæring og høyere utdanning. Karriereveiledningen, herunder rådgivningstjenesten i skolen må styrkes. Vi trenger en kompetansereform for livslang læring.

LO vil:

- At utdanning fortsatt skal være et offentlig ansvar, og vil kjempe mot privatisering.
- At alle skal ha gode betingelser for livslang læring og rett til etter- og videreutdanning innenfor økonomiske rammer som gi den enkelte reell mulighet til å delta.
- At den yrkesfaglige utdanningsretningen, fra grunnskolen via videregående til høyere yrkesfaglig utdanning styrkes.

2.1 Barnehage

Barnehagen er en av de viktigste grunnpilarene i den norske velferdsstaten. Barnehagetilbud til alle er viktig for læring, motvirke senere frafall i utdanningsløpet og for å motvirke sosiale forskjeller. Deltakelse er ikke minst viktig for utvikling av språkferdigheter. Barnehagen skal være en arena for barns utvikling som gir trygge rammer. Det må være nok voksne, inkludert barnehagelærere og barne- og ungdomsarbeidere, som legger til rette for barns frie spontane lek, læring og sosialisering.

LO vil:

- Styrke kvaliteten og sikre likeverdige barnehagetilbud gjennom innføring av en bemanningsnorm.
- Gradvis utvide retten til barnehageplass for å oppnå løpende opptak.
- Sikre lave priser for alle gjennom redusert makspris.

2.2 Skolefritidsordning

SFO er en viktig og betydelig del av svært mange barns hverdag. Det er behov for å styrke rammevilkårene for SFO.

LO vil:

- Arbeide for en SFO-reform som styrker kvaliteten, reduserer prisen og lovfester retten til skolefritidsordning.
- At SFO tilbudet skal utvikles med vekt på lek, inkludering, kreativitet og praktisk læring, og med god tilrettelegging for barn med særskilte behov.

2.3 Kulturskole

Alle barn som ønsker det, må få gå på kulturskole. LO vil arbeide for at det fastsettes en egen forskrift til opplæringsloven, som blant annet regulerer krav til faglig nivå, kapasitet og nivået for egenbetalingen i kulturskolene.

LO vil:

- Ha en sterkere statlig og kommunal satsing på musikk og kulturskolen.

2.4 Grunnopplæringen

Den offentlige fellesskolen er en viktig bærebjelke i den norske modellen. Skolen skal være inkluderende og bidra til utjevning og utvikling av selvstendige, kreative og reflekterte individer. LO vil arbeide for en helhetlig skoledag, med måltid, leksehjelp og fysisk aktivitet. Kreativ og praktisk kompetanse kommer til å ha stor betydning for framtidens arbeidsliv, næringsliv og samfunnsliv. LO vil derfor arbeide for å øke skoleverkets kompetanse innenfor de praktisk-estetiske fagene.

Grunnskolen skal gi opplæring som gjør at elevene kan ta gode valg i videregående opplæring. Den må gi barn og unge et tilbud som på en balansert måte forbereder til og retter seg mot både det studieforberedende og yrkesfaglige i videregående opplæring. Frafallet i videregående opplæring må bekjempes med tidlig innsats, tett oppfølging og satsing på yrkesfag, herunder flere læreplaner.

LO vil:

- Styrke den tidlige innsatsen gjennom blant annet norm for lærertetthet, og mer tverrfaglighet.
- Unge under 30 år må sikres arbeid eller kompetanseheving.
- At de ansatte i skolen får økt faglig frihet, med økt handlefrihet og mindre bruk av måling og testing.

2.5 Fagutdanning

Fagutdanning må sikre en bred og relevant inngang til arbeidsmarkedet som gir muligheter for å møte teknologisk utvikling og ruste den enkelte for et arbeidsliv i rask endring. Mulighetene til å ta fagbrev må gjøres tilgjengelig for flere, også de som har fullført videregående opplæring. Representantene for arbeidstakerorganisasjonene må få fullverdig styrerepresentasjon i opplæringskontorenes styrer. Dimensjoneringen i videregående skole må i større grad ta hensyn til muligheter for å få lærlingeplass. Fylkeskommunen må systematisk rekruttere nye lærebedrifter i samarbeid med partene i arbeidslivet gjennom Yrkesopplæringsnemnda. Elever og lærlinger må få samme rett til rådgiving. Det er behov for mer praksisopplæring i programfagene.

LO vil:

- At unge som velger fag- og yrkesopplæring må få lærlingeplass.
- Flere må få mulighet til grunnleggende fagopplæring, og etter- og videreutdanningsmulighetene må styrkes.
- Trepertssamarbeidet i fag- og yrkesopplæringen må styrkes.

2.6 Universitets- og høyskoleutdanning

LO ønsker likeverdig tilgang til høyere utdanning og at sosiale-, geografiske-, etniske- og kjønnsforskjeller utjevnes i rekruttering til høyere utdanning. Overordnet styring og finansiering av utdanningssektoren skal være et offentlig ansvar. Høyere utdanning må ivareta både disiplin-fag, profesjonsfag og yrkesfag, med høy kvalitet og arbeidslivsrelevans. Rammevilkårene for profesjonsutdanningene må sikre forskningsbaserte, yrkesrettede og praksisnære studier. Studiefinansieringen må sikre lik rett til utdanning og bygge opp om heltidsstudenten. Det offentlige må ha en offensiv politikk for utbygging av studentboliger. Studiefinansieringen må knyttes til grunnbeløpet i Folketrygden, økes til 1,5 G fordelt over 11 måneder. Fullstipendiering skal være et langsiktig mål for finansiering i utdanningene. Vitenskapelig personell og ansatte ved institusjonene må gis gode arbeidsforhold med faste hele stillinger. Universitets- og høyskoleutdanningens faglige innhold, kvalitet, omfang og lengde må samsvare med faglige vurderinger og samfunnets behov. LO mener demokratiet ved universiteter og høyskoler må styrkes.

LO vil:

- Arbeide for tettere samarbeid med arbeidslivet, og mer praksis i studiene.
- Arbeide for at ansatte ved institusjonene gis faste hele stillinger.
- Sikre en solid basisfinansiering av forsknings- og utdanningsinstitusjonene.

2.7 Fagskole

Fagskolen er det yrkesfaglige alternativet til universitets- og høyskoleutdanningene, men er lite utbygd. Fagskolen har en viktig rolle som selvstendig utdanningsvei men også som tilbyder av etter- og videreutdanningstilbud.

LO vil:

- At det utvikles fagskoletilbud på flere områder og at det samlede tilbudet styrkes kraftig.
- At det lages en opprykksordning til statlige faghøyskoler etter fastsatte kriterier.
- At det blir bedre overgangsordninger mellom fagskole- og universitets- og høyskoleutdanningene.

2.8 Læring i arbeidslivet

Både de største styrkene og utfordringene i kompetansesystemet ligger i arbeidslivet. Særtrekk ved den norske arbeidslivsmodellen som bygger opp under løpende oppgradering av ansattes kompetanse må tas vare på og videreutvikles.

Hele arbeidslivet er, og skal fortsatt være, preget av kunnskapsarbeidsplasser. Vi kan ikke tillate at det utvikles et nytt sjikt av lavkompetansejobber i arbeidslivet. Formaliserte krav til fagutdanning for yrkesutøvelse bør vurderes i flere fagområder for å bidra til kvalitet i tjenester og produkter og seriøsitet i arbeidslivet. Innbyggere i Norge må få tilbud om kompetanseutvikling. Kontakten mellom arbeidsliv og utdanningsinstitusjoner må styrkes.

Skal virksomhetene klare framtidens omstillinger er de avhengige av at spesielt ansatte med kort utdanning gis bedre vilkår for læring og etter- og videreutdanning. Fagutdanning må bli en mer attraktiv karrierevei og voksne skal kunne avlegge fagprøve, samtidig som vi må unngå utvikling av "fagbrev light". Arbeidslivet preges av høye krav til kompetanse, økt etterspørsel etter spesialisert utdanning, doble fagbrev og tverrfaglig kompetanse.

Kvalifikasjonsrammeverket må utvikles til å vise reell sluttkompetanse, og for å fremme livslang læring. Det skal være mulig å nå et høyere nivå i kvalifikasjonsrammeverket gjennom livslang læring. Styrkede karriereveier for fagarbeidere er også et virkemiddel for likestilling og integrering. Godt samarbeid og et seriøst arbeid med medbestemmelse på arbeidsplassene fremmer gode vilkår for

læring i arbeidslivet. De tillitsvalgte er nøkkelpersoner i virksomhetenes arbeid med kompetanse. LO og forbundene må bidra til et konstruktivt og målrettet samarbeid med utdanningsinstitusjonene for å sikre relevant kompetansetilgang og for å sikre kompetanse i et framtidig digitalisert arbeidsliv.

LO vil:

- At elever og studenter får kunnskap om arbeidslivet og dets organisering.
- At kompetanse opparbeidet i arbeidslivet skal kunne dokumenteres og sidestilles med tilsvarende formell kompetanse fra det offentlige skoleverket.
- Styrke kunnskapsgrunnlaget om læring i arbeidslivet.

3. Å skape

Høy verdiskaping danner grunnlaget for privat velstand så vel som offentlig velferd, og skaffer norske arbeidstakere tilgang til jobber av høy kvalitet. Opp gjennom historien er dette sikret gjennom oppbygging av kunnskap og kapital, effektive samfunnsinstitusjoner og et velorganisert arbeids- og næringsliv der arbeidstakerne har medinnflytelse i virksomhetene. Privat og offentlig sektor er gjensidig avhengig av hverandre. En sterk offentlig sektor legger grunnlaget for verdiskaping i bedriftene, mens effektiv verdiskaping i privat sektor legger grunnlaget for velferdsstaten. En åpen utenriksøkonomi sikrer tilgang til større markeder, og en bred fellesfinansiert offentlig sektor bidrar til høy omstillingsevne, stabilitet og forutsigbarhet i økonomien.

Den norske samarbeidsmodellen har bred tilslutning blant arbeidslivets parter, myndighetene og sentrale forskningsmiljøer, og må legge grunnlaget for norsk økonomisk politikk og norsk arbeidslivspolitikkk framover. Historien har vist oss at også staten har en rolle som utvikler og eier i næringslivet. For at vi skal klare omstillingen til et klimavennlig næringsliv er det nødvendig at staten tar på seg et ansvar utover den tilretteleggerrollen staten har hatt de siste årene.

3.1 Økonomisk styring

Hvis Norge også i framtiden skal opprettholde et høyt inntektsnivå og høy levestandard, helsefremmende arbeidsplasser med høy læring og en sterk velferdsstat, krever det et vellykket samspill mellom privat og offentlig sektor, mellom sentrale politikkområder og mellom partene i arbeidslivet.

Det er viktig med en solid og godt regulert finanssektor som er en aktiv samarbeidspartner med norske virksomheter både på nasjonalt og regionalt plan, og i tider med både høy og lav økonomisk vekst.

LO vil:

- Bidra til god makroøkonomisk styring og en aktiv arbeidsmarkedspolitikk.
- Bidra til en koordinert lønnsdannelse som sikrer høy sysselsetting og lav arbeidsledighet.
- Jobbe for en aktiv stat som sikrer samfunnsstyring, velferdsutvikling, eierskap over våre naturressurser og en aktiv næringspolitikk.

3.2 Partssamarbeid og kompetanse

Samarbeid mellom arbeidslivets parter og myndighetene er sentralt i den norske modellen. Like viktig er samspillet mellom ledelsen og de ansatte ute i virksomhetene. En høy andel organiserte på både arbeidstaker- og arbeidsgiversiden er derfor et viktig konkurransefortrinn for norsk næringsliv.

Gode samarbeidsrelasjoner og de ansattes aktive medvirkning og involvering har vist seg svært gunstig for innovasjons- og omstillingsevnen. Høyt utdanningsnivå og selvstendige fagarbeidere med høy kompetanse er et norsk konkurransefortrinn. Et arbeidsliv med respekt for formell utdanning så vel som erfaringsbasert kompetanse stimulerer til utvikling og innovasjon.

LO vil:

- Øke forståelsen for langsiktighet og trygghet i arbeidsforhold som en forutsetning for et godt organisert arbeidsliv.
- Styrke samarbeidet mellom arbeidslivets parter og myndighetene med tanke på overordnet økonomisk politikk, sysselsetting, næringsutvikling, inkluderende arbeidsliv (IA-arbeid), forskning og utvikling (FoU) og en framtidsrettet arbeidsmarked- og kompetansepolitikk.
- Styrke samarbeidet mellom ansatte, tillitsvalgte, verneombud og ledelse i virksomhetene for å understøtte innovasjon, verdiskaping, produktivitetsvekst og et godt og inkluderende arbeidsliv.

3.3 En aktiv arbeidsmarkeds- og kompetansepolitikk

De nordiske landene har lyktes bedre enn de fleste andre med å forvalte de menneskelige ressurser. Inkluderingsutfordringen er imidlertid økende. Særlig utsatte grupper har fått det mer krevende på arbeidsmarkedet. Med økt flyt av arbeidskraft over landegrensene får ikke utsatte grupper samme drahjelp inn i arbeidslivet under høykonjunkturer.

Personer som står langt unna arbeidsmarkedet er særlig avhengig av kontinuitet i tjenestetilbudet. NAVs ressurser til oppfølging av brukere må styrkes, og misbruk av arbeidsmarkedstiltakene må unngås. Det er viktig at arbeidsmarkedstiltakene ikke fortrenger ordinære ansettelser.

LO vil:

- Jobbe for en mer aktiv og målrettet arbeidsmarkedspolitikk med økt vekt på kompetanse. Flere må få styrket grunnleggende ferdigheter, muligheter til omskolering og anledning til å fullføre videregående opplæring.
- At mer må gjøres for å forebygge at personer faller ut av utdanning eller arbeid. Det må gis tett og tidlig oppfølging, og de sosial-faglige ressursene i skolen må styrkes. Behovet for læreplasser må dekkes.
- Opprettholde og forbedre dagpengeordningene for arbeidsledige og permitterte, herunder gjeninnføring av feriepenger.

3.4 En åpen økonomi

Situasjonen i landene rundt oss viser hvilken enorm utfordring det er å skape verdier. Lav sysselsettingsgrad, stagnerende verdiskaping og høy gjeld skaper problemer for mange europeiske land. De veivalgene vi har tatt i Norge har gjort oss bedre rustet for fremtiden, men utviklingen i Europa byr også oss på krevende utfordringer. Vår økonomi er sterkt eksportrettet, særlig mot det europeiske markedet, og avhengig av internasjonale rammebetingelser.

LO mener at hardt tilkjempede rettigheter og standarder skal legges til grunn når det forhandles om nye handelsavtaler, og krever åpenhet rundt slike avtaler. Arbeidstakeres rettigheter og medinnflytelse, herunder retten til tariffavtaler, må ivaretas og beskyttes. Norges høye standarder knyttet til blant annet sosiale rettigheter, helse, miljø og matvarer må beholdes. Slike avtaler må ikke inneholde klausuler som binder opp framtidige regjeringer. Avtalene må heller ikke inneholde aksept for at investorer skal få egne tvistesystemer der de kan kreve erstatning for mulige konsekvenser av demokratiske vedtak i enkeltland.

LO vil:

- Bidra til å styrke Norges konkurransevne gjennom koordinert lønnsdannelse og god makroøkonomisk styring.
- Bidra til å utvikle internasjonale handelsavtaler som sikrer like konkurransevilkår globalt, styrker arbeidstakerrettigheter, menneskerettigheter, forbrukerrettigheter og miljø, og samtidig sikrer det nasjonale handlingsrommet knyttet til kontroll og styring med offentlige tjenester.
- Kreve full åpenhet rundt forhandlingene og at offentlige tjenester ikke åpnes fra norsk side for utenlandske tilbydere under TISA eller andre internasjonale handelsavtaler.

3.5 EU og EØS

Våre europeiske naboland og EU er Norges viktigste samarbeidspartnere både økonomisk og politisk og utgjør samtidig Norges største eksportmarked. Et forutsigbart og gjensidig samarbeid er nødvendig for å sikre Norge tilgang til EUs indre marked og rammevilkår som er likeverdige med andre EU- og EØS-land. EØS-avtalen har siden inngåelsen ivaretatt Norges interesser på dette området. EØS-avtalen er derfor grunnlaget for LOs faglige europapolitikk.

LO mener at den sosiale dimensjonen i det indre marked må styrkes. Å sikre minimumsregler på arbeidsrettsområdet og hindre sosial dumping må være høyt prioritert. Utviklingen har gått i motsatt retning, med angrep på eksisterende rettigheter og færre nye minimumsregler. I tillegg har finanskrisen lagt press på nasjonal lønnsdannelse, kollektive forhandlinger og grunnleggende arbeidstakerrettigheter i flere europeiske land.

LO krever en aktiv norsk europapolitikk. Norge må bruke handlingsrommet i EØS-avtalen både for å påvirke utformingen av nytt regelverk og ved gjennomføring i norsk rett. Politiske myndigheter må sikre at norske interesser ivaretas. Tidlig innsats i de politiske prosessene vil være påkrevet for å få gjennomslag. Dialog med arbeidslivets parter i forbindelse med innføring av EU-lovgivning i norsk rett er avgjørende. Reservasjonsmuligheten må brukes når EU-direktiver innskrenker nasjonale virkemidler mot sosial dumping og reduserer faglige rettigheter og velferdsordninger.

Storbritannias utmelding av EU kan få betydelige konsekvenser for både EU og Norge. Norges samarbeid og handel med Storbritannia må derfor sikres gjennom nye avtaler. LO forventer at norske myndigheter utreder politiske, økonomiske, sosiale og avtalemessige konsekvenser av Storbritannias utmelding av EØS-avtalen.

LO vil:

- Kreve at norske myndigheter går imot begrensninger i retten til kollektive kampmidler, det kollektive forhandlingssystemet og retten til nasjonal lønnsdannelse.
- Kreve at ILOs kjernekonvensjoner tas inn i Menneskerettsloven og ved konflikt går foran annen lovgivning, også lover med tilsvarende forrangsbestemmelser. Norske tariffavtaler og norsk arbeidslivslovgivning må gis forrang foran EUs regler. Det må startes et arbeid for å sikre at ILOs kjernekonvensjoner tas inn i Grunnloven.
- Delta aktivt i EFTAs konsultative komité for å fremme arbeidstakerrettigheter og den sosiale dimensjon.

3.6 Forskning og utvikling

Forskning og utvikling er sentralt for å opprettholde og videreutvikle demokrati, gode velferdstjenester, et konkurransedyktig næringsliv sysselsetting og framtidig verdiskaping. Staten må sikre langsiktige investeringer i forskning som vil komme hele samfunnet til gode.

Finansieringen må støtte opp under den frie forskningen for å sikre ubundet utvikling av ny kunnskap. Næringsrettet forskning og samspill mellom universiteter, høyskoler og bedrifter må også prioriteres. De beste langsiktige resultatene skapes gjennom gode vekselvirkninger mellom grunnforskning og anvendt forskning. Styrken som ligger i økt arbeidstakermedvirkning og bedriftsdemokrati må utnyttes bedre.

LO vil:

- Sikre at overordnet styring og finansiering av utdannings- og forskningssektoren skal være et offentlig ansvar.
- Jobbe for at Norges samlede forsknings- og utviklingsinnsats får et betydelig økonomisk løft.
- Styrke samfunns-, velferds- og arbeidslivsforskningen, samt forskning på og utvikling av norsk landbasert industri.

3.7 Lavutslippssamfunnet

Som et sivilisert samfunn må vi overlevere kloden til kommende generasjoner i bedre forfatning enn vi selv overtok den. Klimaendringene er vår tids store utfordring. Det er nødvendig å redusere utslippene av klimagasser kraftig for å unngå store og ødeleggende klimaendringer. Menneskelig aktivitet vil alltid kunne komme i konflikt med miljøet, men måten vi produserer på og lever

våre liv kan og må innrettes slik at de negative konsekvensene for miljøet blir minst mulig. Det er store muligheter i det grønne skiftet, og Norge har både kompetanse, kapital og teknologi til å lykkes. Myndighetene må ta en aktiv rolle i omstillingen og legge til rette for innovasjon og næringsutvikling.

Klimaendringene er i sin natur globale. Derfor må nasjonale tiltak for å kutte klimagassutslipp ha effekt globalt, og særlig fokusere på reduksjoner i utslippene i ikke-kvotepliktig sektor. Førre var-prinsippet og en kunnskapsbasert tilnærming må legges til grunn for miljø- og klimapolitikken. Både privat og offentlig sektor må innrettes slik at vi kan opprettholde høy produksjon og verdiskaping, men produksjonen må i økende grad bli bærekraftig og dreies mot karbonnøytralitet. Norge må fortsette å bidra til at fattige land kan gjennomføre utslippskutt og klimatilpasning.

LO støtter FNs bærekraftsmål og klimaavtalens mål om å begrense den globale oppvarmingen til godt under to grader, og å arbeide for å begrense temperaturstigningen til en og en halv grad. Vårt mål er at Norge skal være et lavutslippssamfunn i 2050, og vi støtter EUs mål om 40 prosent utslippsreduksjon. Det vil kreve teknologiutvikling, forskning og klare politiske føringer.

LO vil:

- Arbeide for en helhetlig satsning på fangst og lagring av karbon (CCS) i Norge, med igangsetting av flere fullskala CCS industriprosjekter innen 2020.
- Jobbe for at det satses mer på forskning og utvikling for å omdanne Norge til et lavutslippssamfunn.
- Gå inn for å styrke statens rolle i å hjelpe fram ny, klimavennlig produksjon.

3.8 En aktiv næringspolitikk

Norge må føre en næringspolitikk som tar hele landet i bruk. Alle næringer skal ha mulighet til å vokse fram i Norge, men næringsnøytrale rammebetingelser alene kan ikke være grunnlaget for norsk næringspolitikk. I en verden hvor stadig flere varer og tjenester er utsatt for global konkurranse må vi satse på næringer der Norge har særlige fortrinn, hvor vi har opparbeidet oss ledende posisjoner internasjonalt, og hvor vi har sterke klynger med kunnskap og kompetanse i alle ledd i verdikjeden. LO vil arbeide for å sikre at viktig kompetanse blir i Norge og at norsk næringsliv, privat eller statlig eid, har rammevilkår som gjør det attraktivt å utvikle seg videre her.

I et høykostland som Norge er det bare de mest kunnskapsbaserte, produktive og bærekraftige produksjonsmiljøene som vil klare å overleve. Norge må utforme en strategi og næringspolitikk som kan gi mål og retning for utvikling av det kompetansegrunnlaget vi skal leve av i fremtiden. Dette vil måtte skje gjennom klarere politiske prioriteringer og kraftigere samordninger. Virkemidler og institusjoner må innrettes for å skape bærekraftig vekst og velstand. Skal Norge lykkes må vi bidra til å gjøre våre produksjonsmiljøer innenfor og på tvers av næringsklynger enda mer klima- og miljøbevisste, og bedre teknologisk og kommersielt i stand til å takle den økende globale konkurransen.

Det er særlig produksjonsvirksomheten som er sterkest utsatt for konkurranse fra lavkostland, men vår styrke ligger i kvalitet, kompetanse, produktivitet og innovasjon. Det må være et mål å opprettholde og utvikle industri som skaper positive ringvirkninger for næringsvirksomhet og arbeidsplasser lokalt og nasjonalt. Nyskaping i småbedrifter og gjennom gründere er viktig, men mye av grunnlaget for innovasjonen og de nye arbeidsplassene skapes i, og i tilknytning til, eksisterende bedrifter. Virkemiddelapparatet må støtte opp om disse næringene og bedriftene. Nordområdene vil være Norges viktigste strategiske satsingsområde i årene som kommer, som gir muligheter og utfordringer knyttet til forvaltning, miljø, næringsinteresser og sikkerhetspolitikk. Norge har et stort ansvar for bærekraftig ressurs- og miljøovervåking i nord, og for å håndheve norsk lovgivning og suverenitet.

LO vil:

- Satse på næringer hvor vi har komparative fortrinn og har kompetanse i hele verdikjeder.
- Kople kompetansen i sterke næringsklynger nærmere sammen.
- At politikken og virkemiddelapparatet innrettes for å støtte opp under industriell produksjon i Norge.

3.9 Produksjon

Norges tilgang på råvarer og fornybare ressurser må utnyttes for å skape verdier og sysselsetting over hele landet. Vi må utnytte vår kompetanse i alle ledd i verdikjeden til industriell bearbeiding av råvarer som olje, gass, vannkraft, mineraler, skog, fisk og landbruksprodukter i Norge.

En reiselivsnæring med høy kvalitet og innovasjonskraft er viktig for å opprettholde regional verdiskaping. Dette forutsetter at bransjen i større grad klarer å utvikle stabile og attraktive arbeidsplasser med anstendige lønns- og arbeidsvilkår, gjennom å satse på kompetanse i hele verdikjeden. Varehandelen er landets mest synlige næring, men blir ofte glemmt. Varehandelens betydning for sysselsettingen, velferden og samfunnet er stor og må tydeliggjøres. En helhetlig næringspolitikk for bygg- og anleggssektoren vil stimulere disse bedriftene til å investere i teknologisk og organisatorisk utvikling. Årlig tilvekst av biomasse i norske skoger er betydelig og har et stort industrielt potensial som bør utnyttes langt bedre enn i dag.

LO mener det må arbeides for å fremme en helhetlig matproduksjon, som sikrer arbeidsplasser i industrien og primærproduksjonene i hele landet. Maktkonsentrasjon og monopoldannelser i matvarebransjen utfordrer dette målet. For å sikre kjerneproduksjonen av norske landbruksbaserte matvarer er det nødvendig å utnytte handlingsrommet i WTO og andre internasjonale avtaler. Marin sektor vil være en av de viktigste bidragsyterne til å skaffe verden mat. Det er et stort vekstpotensial i å videreutvikle denne verdikjeden i Norge. Det å ta vare på alt rest-råstoff og skape grunnlag for helårs arbeidsplasser for bearbeiding av fisk vil være en forutsetning for å kunne lykkes i en fremtidig bioøkonomi. Ambisjonen om å ta våre naturressurser i bruk på bærekraftig vis, både på land og i havet, må ligge fast.

Ambisjonen om å ta våre ressurser i bruk, både på land og i havet, har kjennetegnet norsk arbeiderbevegelse i næringspolitikken. Ønsket om å avdekke mineralforekomster, forvalte våre fiskeressurser og utvikle en bærekraftig havbruksnæring og petroleumsnæring har hatt bred oppslutning. Denne ambisjonen har også kjennetegnet utviklingen av rammebetingelser, regelverk og lovgivning. Behovet for langsiktige investeringer krever at rammebetingelsene for næringene må være forutsigbare og stabile. Det må ikke skapes usikkerhet om adgangen til å utvinne mineralforekomster, skogressurser og om langsiktig tilgang på areal for leting etter våre olje- og gassforekomster. Det må derfor føres en aktiv letevirksomhet slik at drivverdige mineraler og energi ressurser kan oppdages, utvikles og settes i produksjon. Åpning av nye områder for petroleumsvirksomhet skal foregå skrittvis. LO mener det må legges stor vekt på de helhetlige forvaltningsplanene som balanserer næringenes interesser mot andre hensyn. Tillatelser til ny virksomhet skal være basert på et føre-var prinsipp og strenge krav til helse, miljø og sikkerhet.

LO vil:

- Utvikle nye og ivareta eksisterende framtidrettede arbeidsplasser med høy kompetanse gjennom hele verdikjeden.
- Jobbe for økt videreforedling av norske naturressurser.
- Jobbe for at norsk energiproduksjon og -bruk skal baseres på energikilder i tråd med en bærekraftig utvikling i et globalt perspektiv.

3.10 Statlig eierskap

Statlig eierskap sikrer langsiktig og demokratisk forankret styring av sektorer som er sentrale for samfunnet. Det er særlig viktig at selskaper som forvalter naturressurser, sentral infrastruktur eller

sentrale tjenester eies og styres av fellesskapet. Strategisk viktige bedrifter må ha en sterk forankring i Norge.

Et sterkt statlig eierskap er viktig for å beholde hovedkontor i Norge. Det bidrar til norskbasert virksomhet og et nasjonalt eierskapsmiljø. Statlig eierskap gir Norge et konkurransefortrinn og økt fleksibilitet.

LO vil:

- Jobbe for at hovedkontorene i strategisk viktige bedrifter forblir i Norge og at statlige selskaper som forvalter eierskapet til viktige naturressurser og infrastruktur forblir 100 % statlig eid.
- At staten ikke bare er en sterk eier, men også utøver et aktivt eierskap i de selskapene den har eierandeler i.
- Styrke dagens statlige eierskapsforvaltning gjennom å etablere et strategisk eierskapsinstrument med formål å sikre nasjonal forankring av eierskapet i selskaper av nasjonal betydning.

3.11 Infrastruktur

Effektive og trygge transportløsninger er en forutsetning for å skape næringsutvikling både i distriktene og i sentrale strøk. Transportsystemet har stor betydning for næringslivets konkurransekraft, og satsingen framover må inneholde en økt prioritering av transportkorridorer mellom landsdeler og regioner, samt ut av landet.

Hensynet til miljø og klima, spredt bosetting og befolkningens behov for transporttjenester tilsier en satsning på kollektivtransport over hele landet. Særlig i pressområdene vil befolkningsveksten kreve at transportveksten i hovedsak skjer kollektivt. Bysentre må ivaretas som viktige handelssentra som ledd i å redusere klima og miljøbelastningene. Kollektivtransporten er et velferdsgode som tilbys og finansieres gjennom fellesskapet, og må organiseres slik at pengene som brukes kommer de reisende til gode.

Energi- og kraftforsyningen skal legge til rette for verdiskaping, sysselsetting og bosetting i hele landet, basert på våre naturlige fortrinn. Vi blir stadig mer avhengig av en sikker energiforsyning.

LO vil:

- Arbeide for en opprusting og modernisering av kraftverk og linjenett som gir en prisutjevning mellom regionene.
- Arbeide for at transportsystemet settes i stand til å takle veksten i transport på en bærekraftig måte.
- Arbeide for at transportpolitikken legger til rette for utvikling av trygge og gode arbeidsplasser med fokus på kvalitet og kompetanse.

3.12 Kultur, idrett og media

Et aktivt og mangfoldig kulturliv er viktig for å gi våre liv et rikere innhold, og bidrar til verdiskaping, kompetanse, læring, helse og toleranse. Alle skal ha tilgang til og mulighet for deltakelse i kulturlivet. Dette sikres best gjennom offentlige støtteordninger og gratis tilgang på viktige kulturtilbud. For å sikre særlig barn og unges deltakelse i kulturlivet må kulturskolen styrkes, og det må fastsettes nasjonale krav til faglig nivå, kapasitet og egenbetaling. Det må finnes gratis bibliotektilbud i alle kommuner. LO ønsker en systematisk satsing på kultur som næring, og vil arbeide for bedre levekår for kunstnere og for robuste kunst- og kulturelle arbeidsplasser. Opphavsretten må styrkes slik at skapende og utøvende kunstneres inntekter sikres.

LO vil arbeide for likestilling mellom nynorsk og bokmål. Dette innebærer at alle skal kunne bruke sin målform i arbeidslivet, at det blir god opplæring i begge målformer i skolen, og at mållova følges i praksis. Nynorsk må også ha en naturlig plass i LOs og forbundenes skriftlige framstillinger.

Fysisk aktivitet og idrett gir helse og trivsel. LO vil styrke bedriftsidretten og bidra til å tilrettelegge for fysisk aktivitet i tilknytning til arbeidsplassen. Det skal være et offentlig ansvar å sikre mangfoldet innenfor massemediene. Pressestøtten er sentral for å opprettholde mediemangfoldet i Norge, og må styrkes. Allmennkringkasteren NRK må gis muligheter og ressurser til fortsatt å kunne levere et godt og bredt tilbud på alle flater.

LO vil:

- Arbeide for at alle barn og unge skal kunne delta i breddeidrett, korps og andre fritidsaktiviteter, uavhengig av økonomiske forutsetninger.
- Synliggjøre arbeiderkulturen og vår historie gjennom et økt engasjement for kulturminnevern. Spesielt må arbeiderbevegelsens betydning for industribyene Rjukan og Notoddens verdensarvstatus synliggjøres. Arbeiderbevegelsens arkiv må digitaliseres og gjøres tilgjengelig for befolkningen. Dette er et offentlig ansvar.
- Arbeide for å styrke det offentliges økonomiske innsats på kunst- og kulturområdet. Minst én prosent av statsbudsjettet skal gå til kulturformål.

4. Å jobbe

Et arbeid å gå til og ei lønn å leve av er grunnleggende menneskerettigheter, og viktige betingelser for individets frihet og deltagelse i fellesskapet. Et samfunn med små forskjeller gir trygghet for alle. Gjennom framforhandlede kollektivavtaler og tilkjempede rettigheter lovveien har arbeiderbevegelsen bidratt til å bygge det gode arbeidslivet de fleste av oss i dag er en del av. Faste ansettelser er grunnmuren i arbeidslivet, og sikrer trygghet for arbeidstakerne og kompetanse på arbeidsplassene. Høy yrkesdeltakelse også blant kvinner har bidratt til økonomisk vekst så vel som økt frihet for større deler av befolkningen.

Det gode arbeidslivet er under press. Både nasjonalt og internasjonalt ser vi en økende grad av individualisering og nedbygging av arbeidstakernes beskyttelse i regelverket. Sosial dumping, økt bruk av innleie- og bemanningsbyråer og uoversiktlige selskapsorganiseringer bidrar til en svekkelse av HMS-arbeidet, arbeidsplassdemokratiet og maktbalansen mellom arbeidsgiver og arbeidstaker. LO vil arbeide for å videreutvikle det gode arbeidslivet vi har i Norge, og bekjempe de negative utviklingstrekkene vi er vitne til.

4.1 Tariffpolitikk og faglige rettigheter

Faglige rettigheter er selve fundamentet for et velfungerende og sunt arbeidsliv. Tariffpolitikkenes kjerneoppgave er å sikre medlemmenes andel av verdiskapingen i form av økt kjøpekraft, jevn fordeling og sosiale forbedringer.

LO vil forsterke hovedavtalene og overenskomstenes betydning, de tillitsvalgtes rettigheter, sikre retten til arbeidskamp og vurdere hvordan ulike kampmidler kan brukes.

LO vil:

- Forsvare og forsterke det kollektive avtalesystemet.
- Jobbe for at bedriftsdemokratiet og de ansattes rett til medbestemmelse på arbeidsplassene styrkes og tilpasses den faktiske styrings- og beslutningsstrukturen i alle typer virksomheter, slik at den blir reell.
- Jobbe for at det innføres ansatterepresentasjon i styre og selskap med mer enn ti ansatte.

4.2 Arbeidsliv under press

Det gode arbeidslivet utfordres av uoversiktlige organisasjonsformer, utstrakt bruk av innleie- og bemanningsforetak og sosial dumping. Denne utviklingen har eskalert etter EUs østutvidelse, som har bidratt til økt tilbud av utenlandsk arbeidskraft. Flytting av arbeidsgiveransvaret internt i selskapsstrukturen, inngåelse av lange kontraktskjeder, etablering av bemanningsforetak som leier inn personell til mor- og datterselskap, etablering av lokale foretak med «ansettelse på stedet» er eksempler på denne utviklingen. Bemanningsbransjens praksis med å ansette folk «fast», men ikke betale mellom oppdrag, undergraver hele det norske arbeidslivet og den norske modellen. Slike ansettelsesavtaler er ikke faste ansettelser, men gjentatte midlertidige ansettelser. Stadig flere arbeidstakere velger, eller blir tvunget til, å gå inn i en rolle som selvstendig næringsdrivende. For en del kan dette oppleves å gi bedre styring over egen arbeidssituasjon, men for andre dreier dette seg om ulovlig omgåelse av reglene om fast ansettelse som fratar den enkelte rettigheter i arbeidsmarkedet, uten at friheten eller selvbestemmelsen øker. I den kommersielle delingsøkonomien er det klare tendenser til at arbeidsgiver ønsker å organisere seg bort fra arbeidsgiveransvaret, og opererer i randsonen av norsk lovgiving. En slik organisering av virksomheten vil bidra til et økende antall arbeidstakere som står uten ansettelse, og en dreining bort fra et arbeidsliv med klare rammer og spilleregler.

Denne utviklingen vil, hvis den får fortsette, føre til et løsarbeidersamfunn med mindre trygghet og mindre innflytelse for arbeidstakerne, og der lønningene presses nedover. Dette rammer særlig de som fra før står svakest på arbeidsmarkedet. I kjølvannet følger alvorlig økonomisk kriminalitet og skatteunndragelser. LO vil derfor videreføre sitt sterke engasjement mot arbeidslivskriminalitet, sosial dumping, løsere tilknytningsformer til arbeidslivet og at arbeidstakere skal sikres faste ansettelser hos den reelle arbeidsgiver. Konkurslovgivningen må gjennomgås slik at denne blir mere effektiv, blant annet med hensyn til strafferammer og konkursskarantene. Kontrollatatenes ressurser og sanksjonsmuligheter, og samarbeidet på tvers av fagetater, må styrkes. Det er nødvendig med en gjennomgang og vurdering av hvordan Arbeidstilsynet kan ha en mer aktiv tilsynsrolle og effektivt når det gjelder vilkårene knyttet til innleie av arbeidskraft, herunder likebehandlingsreglene etter aml § 14-12 (a) og midlertidige ansettelser. Videre bør det vurderes om det er andre tiltak som kan bidra til å sikre en bedre etterlevelse av regelverket knyttet til innleie av arbeidskraft og midlertidige ansettelser.

Det offentlige må gå foran i arbeidet for et seriøst arbeidsliv. Det skal være nulltoleranse for sosial dumping i offentlige anskaffelser.

LO vil:

- Styrke allmenngjøringsinstituttet og senke beviskravet ved krav om allmenngjøring.
- Gå inn for at det nedsettes et lovutvalg som får mandat å se nærmere på ulike former for omgåelse/tilpasning på arbeidsrettens område.
- Begrense mulighetene for midlertidige ansettelser og jobbe for en nærmere definisjon av hva en fast ansettelse etter arbeidsmiljøloven skal inneholde

4.3 Bemanningsbransjen

Løse tilknytningsformer, midlertidige ansettelser og nulltimerskontrakter gir rom for utnyttning av arbeidstakerne. Det utfordrer den norske arbeidslivsmodellen og gir en arbeidsorganisering som fremmer konkurranse på lønnsvilkår fremfor produktivitet og kvalitet. Arbeidsmiljøloven gir adgang til to former for ansettelse, fast eller midlertidig, hvorav fast ansettelse skal være hovedregelen. LO ser en alvorlig utvikling, spesielt i bemanningsbransjen, hvor innholdet i fast ansettelse blir undergravet. Minimumskrav må være en bestemt stillingsprosent med en arbeidsplan som også gir en forutsigbar ukentlig/månedlig arbeidstid, og disse arbeidsvilkårene må fremgå av arbeidsavtalen og dermed utgjøre grunnlaget for lønns- og arbeidsplikt.

Innleie av arbeidskraft fra bemanningsforetak er i enkelte bransjer i ferd med å utkonkurrere faste ansettelser, satsing på opplæring og lærlinger. Organisasjonsgraden svekkes og derved tariffavtalenes betydning. Innleide har også et mer belastende arbeidsmiljø med økt risiko for skader og ulykker. Spesielt er bygge- og anleggsbransjen utsatt og en stor del av den innleide arbeidskraften består av uorganiserte utenlandske arbeidstakere. Også i samfunnskritisk infrastruktur, som i luftfarten, truer atypiske ansettelsesforhold sikkerheten.

LO vil:

- Jobbe for at innleie som hovedregel ikke skal være tillatt.
- At tidsbegrenset innleie ut over hovedregelen i arbeidsmiljøloven bare skal kunne avtales der det er hjemmel for det i landsomfattende tariffavtale.
- Jobbe for at arbeidsmiljøloven § 14-12 (5) anvendes av departementet for å forby innleie av visse arbeidstakergrupper eller innen visse bransjer når viktige samfunnshensyn tilsier det.

4.4 Arbeidsmiljø

Et godt arbeidsmiljø er en viktig forutsetning for et arbeidsliv med plass til alle, og hvor de ansattes helse, miljø og sikkerhet ivaretas gjennom medbestemmelse, godt utviklet partssamarbeid, sterkt lov- og avtaleverk og trygge rammevilkår. Arbeidsplasser med høy grad av tillit, samarbeid

i organisasjonen, rettferdig ledelse og positive utfordringer i jobben, fungerer som beskyttende faktorer mot uhelse. Felles arbeidsspråk, der norsk er førstevalget, er viktig for å bygge god sikkerhetskultur på arbeidsplassen. Lov- og regelverk må være utformet slik at det ikke lar seg gjøre å tolke seg vekk fra arbeidsmiljøkrav og sikre at ny teknologi ikke brukes til å overvåke ansatte. Kontroll og overvåking på arbeidsplassen utfordrer personvernet, skaper stress og svekke arbeidstakernes innflytelse. Lov- og avtaleverk må styrkes for å sikre den enkelte arbeidstakers personlige integritet på arbeidsplassen. Ansattes og tillitsvalgte rettigheter ved utsetting av virksomhet på oppdrag må styrkes. Verneombud og arbeidsmiljøutvalgsmedlemmer må få tilbud om årlig faglig oppdatering. Det må etableres en offentlig godkjenningsordning for kurstilbydere i HMS. Ordningen med regionale verneombud bør løpende vurderes innført i bransjer der det er hensiktsmessig. Arbeidstakernes ytringsfrihet må bli reell, slik at ansatte kan ytre seg om forhold på arbeidsplassen og faglige spørsmål som det er viktig for samfunnet å få kunnskap om. Varslingsreglene må styrkes for å verne arbeidstakerne mot gjengjeldelse etter varsling.

Avtalen om et mer inkluderende arbeidsliv (IA-avtalen), er et viktig virkemiddel for et godt helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid. IA-avtalen må også omfatte tiltak som kan bidra til å fremme sysselsettingsgraden for personer med nedsatt arbeidsevne, til å redusere sykefraværet og hindre at arbeidstakere faller ut av arbeidslivet, samt tiltak for å få eldre arbeidstakere til å stå lenger i arbeidslivet.

Godt og systematisk HMS-arbeid må forankres lokalt og bygge på forskning på helsemessige risikofaktorer. Det gjelder generelt HMS-arbeid, men også områder som vold og trusler om vold, mobbing og seksuell trakassering. Kunnskapen må blant annet gjenspeile seg i styrking av tillitsvalgte opplæring i håndtering av disse problemområdene. I det forebyggende og systematiske arbeidet er bedriftshelsetjenesten en viktig bidragsyter. Alle skader og sykdommer som skyldes arbeid skal gi rett til yrkesskadeerstatning.

LO vil:

- Styrke bestemmelsene i arbeidsmiljøloven og annet aktuelt lovverk. Arbeidsmiljøloven må omfatte alle arbeidstakere med mindre de er dekket av annet likeverdig lovverk. Arbeidsmiljøloven må gjøres gjeldende for oljearbeiderne på flerbruksfartøy, med Petroleumstilsynet som tilsynsmyndighet.
- Videreutvikle IA-avtalen i samarbeid med myndighetene og arbeidslivets øvrige parter.
- Styrke kontrollatens ressurser og sanksjonsmuligheter.

4.5 Arbeidstid

Nye organisasjonsformer i arbeidslivet, ny teknologi og politiske beslutninger utfordrer normalarbeidsdagen og arbeidstakernes medbestemmelse over egen arbeidstid.

Bestemmelsene knyttet til lengden på arbeidstiden, når på døgnet den plasseres, medlemmenes innflytelse over arbeidstiden og kompensasjon for ubekvem arbeidstid i lov og avtaleverk skal være slik at arbeidstakernes helse og velferd sikres og at det er mulig å stå i arbeidslivet til oppnådd pensjonsalder. Det må være en målsetting at fleksibiliteten som lov og teknologi gir mulighet til, ikke fører til press, til uklart skille mellom arbeidstid og fritid og til helsemessige utfordringer.

Det skjer stadig liberalisering av åpnings- og arbeidstider samtidig som kjøpesentrene og de store kjedene dikterer åpningstider og arbeidstider i mye større grad enn tidligere. Manglende medvirkning, press på ansatte for å jobbe på ubekvemme tidspunkt og utilstrekkelig vern i lovgivningen er problemstillinger som gir store utfordringer for de ansatte.

Arbeidstidsreformer vil kunne gi et mer inkluderende og likestilt arbeidsliv med flere hele stillinger og større muligheter for flere til å stå i arbeid til oppnådd pensjonsalder.

Det vil på ulike måter være behov for arbeidstidsforkortelser framover. Det gjelder tid for å styrke

kompetansen, det gjelder reduksjon i daglig arbeidstid eller andre former for arbeidstidsforkortelser. Hvor raskt og omfattende reduksjoner kan skje vil være avhengig av hvor mye av veksten som ellers tas ut i investeringer, i kjøpekraftforbedringer eller andre velferdsgoder.

LO vil i perioden utarbeide en plan for hvordan man kan gå videre med arbeidstidsreduksjoner. Planen må ha et helhetlig perspektiv og bygge på erfaringer fra nasjonale og internasjonale forsøk i ulike bransjer og sektorer, herunder 6 timers dag/30 timers arbeidsuke.

Andelen deltidsarbeidende har over tid gått ned i norsk arbeidsliv, men fortsatt er det mange arbeidstakere – hovedsakelig kvinner – som ikke får anledning til å arbeide heltid. Deltidsarbeid svekker den enkeltes muligheter til å forsørge seg selv, både som yrkesaktiv og den dagen man blir pensjonist. Det svekker også tilgangen på kompetent arbeidskraft i en situasjon der behovet er stort.

LO vil:

- Forsvare normalarbeidsdagen og styrke fagbevegelsens innflytelse på organiseringen av arbeidstiden. Såkalte nulltimerskontrakter må forbys.
- Sikre at retten til hele stillinger blir reell for alle arbeidstakere.
- Jobbe for at søndagen fortsatt skal være en annerledesdag.

4.6 Likestilling og likelønn

Selv om Norge har kommet langt i likestilling mellom kjønnene, er det fremdeles systematiske forskjeller. LOs mål i likestillingsarbeidet er at kvinner og menn skal ha like rettigheter og muligheter til utdanning, arbeid, inntekt, velferd og innflytelse. Heltidsjobb og en selvstendig inntekt man kan leve av er avgjørende for kvinners likestilling.

Kvinnens lønnsutvikling sikres best gjennom sentrale forhandlinger. Treffsikkerheten på virkemidler og tiltak for likelønn og lavlønn må bedres. En bedre kjønnsfordeling innenfor de ulike yrkesgrupper, bransjer og sektorer vil bidra til utjevning av lønnsforskjeller mellom mannsdominerte og kvinnedominerte yrker. LO vil jobbe for høyere verdsetting av kvinnedominerte yrkesområder. For enkelte grupper med høyere utdanning er det viktig at lønnsforskjellene mellom privat og offentlig sektor utjevnes.

Det vi har oppnådd innen likestilling, har ikke kommet av seg selv. Det er fortsatt viktig med en aktiv likestillingspolitikk, en egen likestillingslov og et effektivt håndhevingsapparat. Aktivitets- og redegjøringsplikten må forsterkes. Et eget likestillingsombud vil styrke likestillingsarbeidet. Trepartssamarbeidet må brukes til konkrete og aktive likestillingstiltak.

Likestilling i arbeidslivet henger sammen med likestilling i familien. Det er behov for en aktiv familiepolitikk som må støtte opp under kvinners yrkesdeltakelse. Dette må inkludere fortsatt sterk satsning på barnehager og skolefritidsordningene. Barnehagen, skolen og offentlige tjenester må tilrettelegge for at foreldre til barn med spesielle behov kan delta fullt ut i arbeidslivet. Foreldrepengeordningen må sikre hver av foreldrene minst 40 prosent av permisjonstiden og selvstendig opptjeningsrett. Kontantstøtten bidrar til å svekke kvinners tilknytning til arbeidslivet og må avskaffes.

Kvinner er mer utsatt for seksuelle overgrep og vold i nære relasjoner enn menn. Det offentlige må ta ansvar for forebygging, hjelpetiltak, finansiering og utbygging av flere krisesentre, og endring av praksis og holdninger innen politi og rettsapparat. Det er viktig å starte tidlig med holdningsskapende arbeid. Derfor må sex, samliv og likestilling være temaer både i grunnskolen og videregående skole.

LO vil:

- Prioritere likelønn og lavlønsgrupper i tariffoppgjørene.
- Arbeide for en aktiv familie- og likestillingspolitikk som styrker kvinners posisjon i arbeidslivet.
- Støtte opp om tiltak som bedrer kjønnsbalansen i utdanning og arbeidsliv.

5. Å dele

Det er etter hvert en bred internasjonal erkjennelse at de nordiske land har lyktes med å kombinere økonomisk effektivitet og rettferdig fordeling på en bedre måte enn andre land. Det er likevel tegn til at lønnsdannelse og inntektsfordeling i økende grad påvirkes av beslutninger fattet andre steder enn i lønnsforhandlinger og demokratiske organer. Globaliseringen gir oss inntektsmuligheter, nye opplevelser, ny kunnskap og rikere tilgang på teknologi, men betyr også en sterkere påvirkning av vår egen samfunnsforming og fordelingen av goder og byrder. Det kan bety et økt press for større ulikhet. Økende flyt av arbeidskraft og tjenester kan bidra til å presse lønningene nedover.

LOs mål er et samfunn der goder og byrder er rettferdig fordelt. Lønnsdannelsen, skattesystemet, kompetansepolitikken, overføringer og offentlig velferd er de viktigste mekanismene for å sikre utjevning. Fagbevegelsen må gjennom brede kollektive forhandlinger bidra til økonomisk styring. Der avtaleverket startet som redskap for den enkeltes levekår, er det organiserte arbeidsmarked blitt nøkkelen til både verdiskaping, rettferdig fordeling og økonomisk stabilitet. Et velfungerende skattesystem er en forutsetning for velferdsstaten.

5.1 Fordeling gjennom lønn

Lønnsdannelsen er den viktigste fordelingsmekanismen, fordi den avgjør balansen mellom arbeid og kapital, sikrer inntekt og påvirker sysselsetting, arbeidsløshet, kompetanse og likestilling på en avgjørende måte.

En samordnet lønnsdannelse, der lønnsøkninger hovedsakelig tas ut gjennom sentrale oppgjør, er en forutsetning for at man kan sikre god fordeling mellom ulike lønnstakergrupper og gjør det mulig å bruke tariffoppgjørene til å gjennomføre eller understøtte sosiale reformer i samfunnet. Frontfagsmodellen ivaretar konkurranseutsatte næringer, gir rettferdig fordeling mellom yrkesgrupper, støtter opp under samfunnsøkonomien og bremser arbeidsledigheten. Frontfagsmodellen skal gi rammer for hele arbeidslivet, men ikke være til hinder for at det kan gis kompensasjon til grupper som systematisk og over tid har blitt hengende etter i lønnsutviklingen. En fortsatt samordnet lønnsdannelse er avhengig av at organisasjonsgraden opprettholdes. Økt fagforeningsfradrag er et viktig virkemiddel.

LO vil:

- Sikre arbeidstakernes del av verdiskapingen.
- Videreføre og styrke frontfagsmodellen og en samordnet lønnsdannelse.
- Prioritere lavlønsgrupper og likelønn i tariffoppgjørene.

5.2 Fordeling gjennom skatt

Et effektivt og omfordelende skattesystem er avgjørende både for å finansiere velferd og for en rimelig inntektsfordeling etter skatt. De som har mest, må betale mest. Skatt på formue er viktig for å bidra til utjamning og rettferdig fordeling.

Skattesystemet må innrettes på en slik måte at man sikrer et bredt skattegrunnlag der alle bidrar til fellesskapet, samtidig som man forhindrer skatteflukt og skattetilpasninger. Selskaper som arbeider gjennom digitale medier eller plattformer må reguleres på en effektiv måte slik at også disse aktørene bidrar til velferdsstaten. Økt beskatning av finanssektoren vil både kunne bidra til å finansiere velferdsstaten og til bedre fungerende finansmarkeder. Skatteetaten må ha et godt utbygget kontrollapparat for å hindre skatteunndragelser og sikre statens skatteinngang.

LO vil:

- Jobbe for et skattesystem som legger til rette for gode rammevilkår for næringslivet, samtidig som det bidrar til rettferdig fordeling mellom ulike grupper i samfunnet og sikrer finansiering av velferden.
- Jobbe for økt finansiell gjennomsiktighet og mot skatteflukt, skatteparadiser, korrupsjon og skatteunndragelser.
- Støtte opp om nasjonale og internasjonale initiativer for en sterkere beskatning av finanssektoren og innføring av skatt på finanstransaksjoner over landegrensene.

5.3 Fordeling gjennom overføringer og offentlig tjenesteyting

Overføringer gjennom velferdsstaten motvirker fattigdom, forsterker utjevningen mellom grupper i samfunnet og omfordeler fra de som har mye til de som har lite der utjevning gjennom lønssystemet eller skattesystemet ikke strekker til. Det gjelder særlig for grupper som står utenfor arbeidsmarkedet, men også for yrkesaktive personer som er avhengig av økonomisk støtte.

Universelle, fellesfinansierte og ikke-behovsprøvde velferdsordninger med liten eller ingen egenbetaling fra den enkelte er bærebjelker i den norske velferdsstaten, enten det dreier seg om helsetjenester, utdanning eller annen velferd. En slik innretning betyr mest for de som har minst, men universaliteten sikrer bred oppslutning om velferdsordningene i alle deler av befolkningen. Det er en viktig verdi i det norske samfunnet at alle, uavhengig av økonomi eller klassebakgrunn, har tilgang til de samme tjenestene og institusjonene. Dette styrker tilliten og solidariteten i befolkningen, og virker omfordelende mellom de som har mye og de som har lite.

LO vil:

- Jobbe for å styrke universelle, ikke-behovsprøvde ordninger som bærebjelker i den norske velferdsstaten.
- Arbeide for at alle helsetjenester, herunder tannhelsetjenester, skal være gratis, eller kun med små egenandeler.
- Opprettholde full lønn under sykdom.

6. Å ta vare på

For LO er det et grunnleggende mål at flest mulig av samfunnets medlemmer kan forsørge seg selv og sin familie gjennom eget arbeid. En inntekt å leve av sikrer den enkelte frihet til å ta egne valg, og gjør det mulig for alle å ta del i verdiskaping og finansiering av felles velferd. Et samfunn som baserer seg på lønnsarbeid og privat eiendomsrett må samtidig sikre livsopphold også for dem som selv ikke er i stand til å arbeide. Et viktig særtrekk ved den norske modellen er at fellesskapet trår til ved arbeidsledighet, sykdom og uførhet. Dette bidrar til et omstillingsdyktig næringsliv og trygghet for den enkelte.

Gode offentlige velferdstjenester, godt folkehelsearbeid, gode læringsvilkår, forebyggende arbeid og god oppvekstpolitikk bidrar til frie og trygge mennesker, som igjen gir skaperkraft og produktivitet. Det er nær sammenheng mellom å skape, å dele og å ta vare på. Velferden må omfatte alle. De som av ulike grunner står utenfor arbeidslivet må sikres et verdig liv, enten det gjelder kortere eller lengre perioder.

6.1 En sterk velferdsstat

Norge trenger en sterk velferdsstat for å sikre rettferdig fordeling av verdiskapingen og gode velferdstjenester til hele befolkningen. Veksten i offentlig sektor bør minst være på nivå med veksten i privat sektor. Dette vil sikre stabilitet i offentlige fellesskapsordninger. Offentlig sektor skal være underlagt politisk styring med basis i faglighet og tillit til de ansatte. Dette vil føre til bedre kvalitet på offentlige tjenester enn dagens markedsstyringsprinsipper med detaljstyring og fragmentering av ansvar.

LO vil:

- Arbeide for et skattenivå og et skattegrunnlag som er i stand til å bære en godt fungerende velferdsstat.
- Sikre det finansielle grunnlaget for velferdsstaten gjennom tiltak for å bekjempe svart arbeid, arbeidslivskriminalitet, skatteunndragelser og korrupsjon.
- Arbeide for at det gjennomføres en tillitsreform i offentlig sektor.

6.2 Velferd, ikke marked

Markedskreftene er et viktig redskap for produksjon og utveksling av varer og tjenester. Men markedskreftene har viktige begrensninger. Offentlig tjenesteyting og trygdeordninger ble gradvis utviklet for å gi bedre løsninger, større trygghet og mer likhet enn det privat lønnsomhet og markedsmessige forsikringer kan gi.

De felles velferdsordningene utfordres av en økende privat rikdom, som gjør at mange kan kjøpe seg bedre eller raskere tjenester i det private markedet enn det som det offentlige klarer å tilby. Dette undergraver ikke bare universaliteten i ordningene, men innebærer også en kamp om kompetent arbeidskraft og er en trussel mot arbeidstakernes rettigheter og pensjonsvilkår. Velferdsordningene må styrkes i takt med den øvrige velstandsutviklingen. Forventningene til det offentlige tilbudet, som for eksempel helsevesenet, øker med økt privat velstandsnivå. Det offentlige tilbudet må være så bra at det ikke er behov for å kjøpe et privat tilbud. LO vil arbeide for at spesialisthelsetjenesten kommer under sterkere demokratisk styring og reell folkevalgt kontroll. LO er imot privatisering og konkurranseutsetting av offentlige velferdstjenester. Regnskapsregler for privat sektor må ikke brukes i offentlig forvaltning.

LO vil:

- Arbeide for at velferdstjenester skal være fellesfinansierte og eies og drives av det offentlige.
- Styrke velferdsordningene i takt med den øvrige velstandsutviklingen, for å begrense etterspørselen etter private løsninger.
- Jobbe for å fjerne muligheter til å ta ut profitt på velferdstjenester

6.3 Trygder, pensjoner og sosialhjelp

Inntektsgivende arbeid og ei lønn å leve av er nøkkelen til livsopphold og selvrealisering. De aller fleste av oss går likevel gjennom livsfaser der vi er avhengige av offentlige ytelser. Disse ytelsene må utformes slik at de gir tilstrekkelig livsvarig inntektssikring og smidige ordninger mellom arbeid og trygd. Barnetrygden må bevares som en universell ordning.

Med Folketrygden har Norge et godt utbygget system for alderspensjon og uføretrygd, forsterket av tjenstepensjoner og avtalefestet pensjon (AFP). Et bredt organisert pensjonssystem må sikre muligheten for jobbskifter uten tap av pensjon, kostnadseffektiv forvaltning og premier og ytelser som er like uavhengig av kjønn. Uføre skal skjermes mot levealdersjustering også etter 2018. Barnetilleggene må videreføres og ikke reduseres. Økonomisk sosialhjelp er et supplement til trygdesystemet og skal bygge på behovsprøving og individuell behandling.

LO vil:

- Arbeide for et fellesfinansiert og fellesskapsstyrt pensjons- og trygdesystem der mottakerne har kontroll over ytelse og forvaltning gjennom demokratiske organer eller gjennom tariffesting.
- Arbeide for at samlet pensjon ved 67 års alder skal gi en inntektsdekning på minst to tredeler av lønn. Det må også gis reell mulighet for å kunne gå av tidligere for de som ikke kan stå i jobb til arbeidslivets slutt.
- At statlige veiledende standarder ut fra SIFOs satser skal sikre et anstendig og nødvendig livsopphold.
- At uføre skjermes mot levealdersjustering også etter 2018. Tak på samlet uføretrygd, eller antall barn som utøser barnetillegg, må fjernes. Opptjening må skje til 67 år.

6.4 Bolig

Prisen for å etablere seg på boligmarkedet gjennom en selveid bolig er for høy, og en aktiv boligpolitikk er nødvendig for å sikre alle lik rett til tak over hodet og et trygt hjem. Leie-til-eie-ordninger må tas aktivt i bruk. Både stat og kommune må ta større ansvar for de unge som sliter med å komme inn på boligmarkedet. Boliger må gjøres mindre attraktive som spekulasjonsobjekt. Husbanken må bidra med en rimelig og stabil finansiering. Det må bygges flere studentboliger.

LO vil:

- Styrke kommunenes muligheter til å bygge og drifte ikke-kommersielle utleieboliger.
- Sikre at alle mennesker har tilgang til en passende bolig.
- Sikre Husbanken som viktig aktør i det boligpolitiske og boligsosiale arbeidet.

6.5 Trygghet i hverdagen

Trygghet for liv, helse og verdier er en bærebjelke i en demokratisk rettsstat, og avgjørende for å opprettholde den gjensidige tilliten som har preget samfunn i den nordiske modellen. Denne tryggheten utfordres av fare for, eller frykt for, krig eller krigslignende handlinger, terrorisme, kriminalitet eller naturkatastrofer. Det er derfor viktig å utvikle en totalberedskap som omfatter både risikoerkjennelse, sårbarhetsanalyse, samfunnsvern og innbyggernes trygghet. Dette må alltid balansere opp imot hensynet til demokratiske rettigheter og retten til et privatliv.

Samfunnssikkerhet og beredskap må forbedres gjennom klargjøring av ansvar, samordning og samarbeid mellom offentlige etater og andre virksomheter.

Alle barn må sikres gode og trygge oppvekstvilkår. Forebyggende barne- og ungdomsarbeid må lovfestes som et offentlig ansvar. Det kommunale barnevernet må styrkes ved å innføre veiledende bemanningsnormer og systematisk kompetanseutvikling.

Frykt for å bli utsatt for kriminalitet virker i seg selv begrensende på menneskers frihet. Målsettingen om lavest mulig kriminalitet må nås gjennom helhetlig prioritering av straffesakskjeden, fra forebyggende arbeid til etterforskning, domfellelse og straffegjennomføring. Politiets faktiske tilstedeværelse må styrkes også i distriktene. LO støtter ikke en generell bevæpning av politiet. Kriminalomsorgen må styrkes slik at målet om redusert tilbakefall til ny kriminalitet etter endt soning kan nås. LOs mål om et samfunn med høyt velferdsnivå og små forskjeller mellom folk vil bidra til redusert kriminalitet.

LO vil:

- Styrke beredskapsarbeidet og samhandlingen mellom offentlige etater.
- Ruste opp fengsler, styrke soningens innhold i fengsel og friomsorg, styrke ettervernet og sikre bred og tverrfaglig kompetanse blant ansatte i kriminalomsorgen.
- Styrke samarbeidet om lokale tiltak for å forebygge kriminalitet, herunder arbeide mot radikalisering og ekstremisme.

6.6 Innvandring, flyktninger og integrering

Innvandring gjør Norge til et mer mangfoldig land og er en berikelse for samfunnet. Dette forutsetter en aktiv integreringspolitikk, og at rasisme, fremmedfrykt og diskriminering motarbeides både i arbeidslivet og på andre samfunnsarenaer.

Mennesker med minoritetsbakgrunn må vernes mot diskriminering ved ansettelse. Språkopplæring, effektiv godkjenning av utdanning fra andre land, satsning på kompetanse og aktiv arbeidsmarkedspolitikk er viktige elementer for å sikre god integrering og motvirke tendenser til sosial dumping og økte forskjeller. Det må særlig settes inn tiltak for å integrere innvandrerkvinner i arbeidslivet. Au pair-ordningen har utviklet seg fra å være en ordning for kulturutveksling til å bli en ordning for skjult import av lavinntekts arbeidskraft. LO mener derfor at ordningen bør avskaffes.

Det er over 60 millioner flyktninger og internt fordrevne i verden. Norske myndigheter må bistå folk i nød internasjonalt og arbeide for økt trygghet under flukt. Norge må føre en verdig asyl- og flyktningpolitikk i tråd med rådene fra FNs høykommissær for flyktninger, og legge barnekonvensjonen til grunn for asylbarns opphold i landet. Asylmottak skal primært drives i offentlig regi med egen anbudsrunder for ideelle organisasjoner.

LO vil:

- Gå inn for at asylsøkere med kjent identitet og lovlig opphold i Norge får rett til arbeidstillatelse. Det samme gjelder ureturnerbare asylsøkere som har fått endelig avslag inntil retur blir mulig.
- At introduksjonsprogrammet for nyankomne flyktninger gjøres mer arbeidsrettet, og at deltakerne får en plan for arbeidsrettet aktivitet og/eller utdanning allerede ved oppstart.
- Bidra til å sikre en helhetlig samfunnsmessig innsats i hele asylkjeden for best mulig inkludering av asylanter, både barn og voksne. Enslige mindreårige asylsøkere opp til 18 år skal være barnevernets ansvar, og arbeidet med barna skal hjemles i barnevernloven.

7. Å organisere og mobilisere

LOs innflytelse, og dermed muligheter til å ivareta medlemmenes interesser, avhenger av at vi er mange og at vi er representative. LOs forbund har medlemmer i alle bransjer og på alle nivåer i virksomhetene. Bredden og antallet utgjør LOs styrke. Det gir oss politisk innflytelse at vi gjennom samordning av lønnsdannelsen kan være med i styringen av norsk økonomi, og slik bidra til en politikk som legger grunnlaget for vekst, jevnere fordeling og reformer som styrker vår felles velferd.

LOs samfunnspolitiske rolle hviler på evnen til å være en ansvarlig arbeidstakerorganisasjon som organiserer og mobiliserer i alle deler av norsk arbeidsliv. Arbeidstakere uten formell kompetanse, fagarbeidere og arbeidstakere med universitets- og høyskoleutdanning har alle sin naturlige plass i LO-fellesskapet. Det samme har personer som er tilknyttet arbeidslivet på andre måter enn som tradisjonelle arbeidstakere, og LO ønsker å videreutvikle sine tilbud til denne gruppa. LO vil videreføre arbeidet for å ivareta interessene til selvstendig næringsdrivende medlemmer i LO-forbundene. LOs mål er å bli den største arbeidstakerorganisasjonen innenfor alle bransjer og yrkesgrupper. Det betyr både å rekruttere flere forbund til LO, og at forbundene må rekruttere flere medlemmer, særlig i bransjer med lav organisasjonsgrad. Andelen yrkesaktive med høyere utdanning er økende og LO møter sterkere konkurranse fra andre hovedsammenslutninger blant disse. Det er et mål å styrke LOs posisjon og innflytelse innenfor denne gruppen. LO skal være den foretrukne hovedorganisasjonen også for de med høyere utdanning og det politiske og organisatoriske arbeidet for å synliggjøre LO-forbundene skal styrkes.

7.1 Aktive tillitsvalgte og klubber

Godt skolerte, kompetente tillitsvalgte og aktive klubber på den enkelte arbeidsplass er LO-forbundenes viktigste medlemsfordel. Det er disse som setter overenskomstene ut i livet, som ivaretar enkeltmedlemmenes interesser overfor arbeidsgiver og som skaper aktivitet og engasjement på den enkelte arbeidsplass. For LO og forbundene er det en sentral oppgave å sette de tillitsvalgte i stand til å ivareta disse oppgavene på en best mulig måte, gjennom informasjon, skolering og praktisk støtte i det daglige arbeidet. LOs lokalorganisasjoner spiller en viktig rolle, spesielt med tanke på fagligpolitisk samarbeid og koordinering mellom forbundene lokalt.

Læring og kunnskapsoverføring skjer i stor grad gjennom fellesskolering lokalt og sentralt. All skolering har sin forankring i arbeiderbevegelsens ideologi og historie. Fellesskoleringsrådet skal bidra til et forpliktende samarbeid mellom LO, AOF og forbundene. Rådet skal sikre en best mulig koordinering av planer, markedsføring og utvikling av felleskurs på tvers av forbund, samt best mulig effekt av organisasjonenes økonomiske og menneskelige ressurser.

LO vil:

- Bidra til å utvikle nyttige og gode skoleringsstilbud utover den forbundsvise skoleringen.
- Styrke koordineringen mellom forbundene for å hindre medlemslekkasje ved jobbskifter.
- Vektlegge verdien av tariffavtaler, aktive klubber og LOfavør-programmet som viktige medlemsfordeler for nåværende og potensielle medlemmer.

7.2 Unge, elever, lærlinger og studenter

LO må være den naturlige arbeidstakerorganisasjonen for alle unge på vei inn i arbeidslivet, og gjennomføre tiltak som rekrutterer og skolerer unge til å ta verv i fagbevegelsen.

LOs sommerpatrulje er helt sentral i LOs arbeid overfor unge arbeidstakere. Sommerpatruljen sikrer unge arbeidstakeres interesser og synliggjør betydningen av LOs arbeid for et trygt og godt arbeidsliv.

Deltakelse i sommerpatruljen gir viktig skoloring og kunnskap til framtidige tillitsvalgte. Forbundene har et særlig ansvar for å prioritere ressurser, slik at patruljen sikres bred og solid deltagelse.

Tidlig bevisstgjøring av skoleelever, lærlinger og studenter gjennom LOs ungdomsarbeid er avgjørende for å sikre rekruttering av morgendagens arbeidstakere. En viktig aktivitet i LOs ungdomsarbeid er besøk på ulike utdanningsinstitusjoner og arenaer for læring. Dette er ofte det eneste møtet mange får med fagbevegelsen i løpet av sin utdanning.

LO skal koordinere arbeidet for å rekruttere studenter til LO-forbundene. LOs Studentservice skal bidra til synliggjøring av LO og forbundene, samt gi råd og veiledning om arbeidslivet, organisering og rekruttering. Herunder også å sørge for at organiserte studenter med arbeid ved siden av studiene blir ivaretatt i sitt arbeidsforhold. LOs studentarbeid skal foregå på alle aktuelle arenaer, særlig ved landets skole- og studiesteder gjennom LOs student- og elevmedlemskap. Lærlingene er framtidens fagarbeidere. Det er viktig å skape forståelse for at lærlinger er en del av det ordinære arbeidslivet og har behov for beskyttelse og det sosiale fellesskap medlemskapet gir. LO vil i kongressperioden ta initiativ til, og ta en koordinerende rolle ved gjennomføring av lærlingpatruljer på tvers av forbundene.

Felles ungdomsskoloring er avgjørende for rekruttering og skoloring og utvikling av framtidens tillitsvalgte.

LO vil:

- Videreutvikle skoloringstilbud for unge medlemmer og tillitsvalgte, i samarbeid med LOs forbund.
- Drive oppsøkende og informerende virksomhet blant elever, studenter og lærlinger, samt legge til rette for samarbeid og fellesaktiviteter mellom LO, LOs forbund og studentorganisasjonene.
- Videreutvikle og forsterke det fagligpolitiske samarbeidet med AUF, og samarbeide med aktuelle organisasjoner, for å styrke de unges bidrag til å utvikle arbeiderbevegelsens kultur og politikk.

7.3 Vern mot diskriminering

Frihet fra diskriminering er en grunnleggende verdi for LO. Gjennom de siste tiårene har det norske samfunnet tatt store steg i retning av økt aksept for etniske, religiøse og seksuelle minoriteter. Fortsatt foregår imidlertid systematisk diskriminering på bakgrunn av kjønn, etnisk, religiøs og kulturell opprinnelse, funksjonsevne, alder, seksuell orientering, kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk. Den samiske befolkningen og nasjonale minoriteter har diskrimineringsutfordringer som må tas på alvor.

Fagbevegelsen må gå foran i kampen mot diskriminering og hatefulle ytringer i den offentlige debatten, og sammen videreutvikle det holdningsskapende arbeidet mot diskriminering og rasisme. Minoritetspersoner må i mye større grad enn i dag gis oppmerksomhet i ansettelsesprosesser. En viktig del av dette er å styrke rekrutteringen og skoloringen av mennesker med ulike minoritetsbakgrunn. Fagbevegelsen må arbeide for kunnskapsinnhenting om LHBT-personers situasjon i arbeidslivet og at homofile likestilles med heterofile i tilknytning til blodgivning. Alle tillitsvalgte og verneombud bør få bedre kunnskap om hvordan avsløre og håndtere diskriminering på vegne av medlemmene.

LO vil:

- Arbeide for et styrket vern mot diskriminering i lov- og avtaleverket, og for å styrke aktivitets- og redegjøringsplikten i diskrimineringslovgivningen.
- Legge til rette for rekruttering og skoloring av medlemmer og tillitsvalgte med etnisk minoritetsbakgrunn
- Bidra til at et helhetlig antidiskrimineringsarbeid blir en del av tillitsvalgtopplæringen.

8. Å mestre internasjonaliseringen

Det norske samfunnet kjennetegnes ved en åpen økonomi og sterk deltakelse på den internasjonale arena gjennom FN og andre internasjonale organer som fremmer fred, sikkerhet, menneskerettigheter, miljø og utvikling. Vi er et lite land helt nord i verden, men vi er likevel en viktig internasjonal aktør. Det gir Norge store muligheter, et betydelig ansvar, og noen utfordringer. Norsk og internasjonal fagbevegelse utfordres av globalisering, økt konkurranse og investeringer på tvers av landegrensene og endrede arbeidsmarkeder. Konflikter, krig og økonomiske kriser har ført til omfattende tap av arbeidsplasser, sosial uro, og økt press mot fagbevegelsen og opparbeidede rettigheter.

8.1 Demokratibygging

Faglige rettigheter er grunnleggende menneskerettigheter. Retten til organisering, kollektive forhandlinger og streikerett er vesentlig for å skape et rettferdig og demokratisk samfunn. Fagbevegelsen er den fremste forkjemperen for bedre livs- og arbeidsvilkår. Fred, demokratiske rettigheter, rettferdig fordeling og sterke faglige organisasjoner er forutsetninger for økonomisk og sosial utvikling og bærekraftige samfunn.

Styrking av faglige rettigheter og forsvar for arbeidstakernes interesser er kjerneoppgaver i LOs internasjonale arbeid. I mange land er fagbevegelsen et viktig korrektiv til myndighetenes politikk. Sterke fagorganisasjoner er en sentral aktør i det sivile samfunn, og bidrar til en mer rettferdig fordeling av godene.

Migrantarbeidere lever under vanskelige kår. Mange opplever dårlige arbeids- og boforhold, rasisme og seksuell trakassering. Forsvar av migrantarbeidernes rettigheter er en viktig oppgave for fagbevegelsen.

LO vil:

- Støtte byggingen av sterke, representative og demokratiske fagorganisasjoner internasjonalt.
- Gjennom sitt internasjonale arbeid støtte arbeidet med å organisere arbeidstakere i uformell sektor.
- Delta aktivt i arbeidet til internasjonale faglige organisasjoner der LO er medlem.

8.2 Solidaritetsarbeidet

Fagbevegelsens internasjonale engasjement bygger på solidaritet med arbeidstakere i alle land. Likestilling, sosial rettferdighet, fattigdomsbekjempelse og kampen mot menneskehandel og barnarbeid går som en rød tråd gjennom LOs arbeid, både overfor norske bedrifter i utlandet, i ILO og i samarbeidet med internasjonale faglige organisasjoner der LO er medlem. Norsk Folkehjelp er LOs humanitære solidaritetsorganisasjon. LOs forbund og lokale ledd er viktige støttespillere i gjennomføringen av solidaritetsarbeidet.

LO vil:

- Kreve at norske myndigheter følger opp ILOs strategi for et anstendig arbeidsliv, med særlig vekt på likestilling og kvinners rettigheter.
- At ILOs arbeidstakerstandarder tas inn i regelverket for internasjonal handel, og i handelsavtalene som inngås mellom Norge og andre land.
- At det stilles krav om at norske bedrifter med virksomhet i utlandet følger etiske retningslinjer og respekterer menneskelige og faglige rettigheter.

8.3 Forsvars- og sikkerhetspolitikk

LO vil arbeide for et balansert nasjonalt forsvar med basis i hjemlige oppgaver. Viktige elementer er også allmenn verneplikt og et landsdekkende heimevern. Norge skal ha en langsiktig forsvars- og sikkerhetspolitikk som bidrar til stabilitet og forutsigbarhet. Bruk av norske styrker i internasjonale operasjoner utenfor NATOs territorium må være folkerettslig forankret og ha FN-mandat. Forsvaret må bidra til samfunnets totalberedskap, og må ha nødvendig øving, trening og planverk for hendelser og ulykker sammen med andre offentlige etater og frivillige organisasjoner.

Norge må legge vekt på samarbeid i Nordområdene og samtidig sikre en aktiv tilstedeværelse for kontroll og håndheving av norsk suverenitet. Ny teknologi, klimaendringer, grensekryssende kriminalitet krever videreutvikling av beredskaps- og sikkerhetspolitikk og et sivil-militært samarbeid. Sikkerhets- og beredskapshensyn tilsier at Forsvaret selv må besitte nødvendig personell og kompetanse, og egner seg dermed ikke for privatisering. Det er viktig for legitimiteten og tilliten til Forsvaret at det er underlagt demokratisk styring og kontroll. Det er samtidig viktig å sikre at Forsvaret kan opprettholde nødvendig vedlikeholds kompetanse i Norge, både som en integrert del av Forsvaret selv, og i form av samarbeidsavtaler med nasjonal forsvarsindustri.

LO vil:

- At Norge bidrar til fred og nedrustning gjennom et forpliktende internasjonalt samarbeid og arbeider for et internasjonalt forbud mot atomvåpen og avskaffelse av biologiske og kjemiske våpen.
- Arbeide for et forutsigbart eksportregelverk for forsvarsmateriell og at det innenfor rammen av NATO utarbeides en felles norm for sluttbrukerdokumentasjon ved kjøp og salg av våpen.
- At Forsvaret sikres tilstrekkelig finansiering for å nå målet om at forsvarsbudsjettet skal nærme seg to prosent av BNP.

8.4 Internasjonalt faglig samarbeid

LO vil ha et tettere nordisk samarbeid både politisk og faglig. LO samarbeider om og samordner det faglige engasjementet gjennom den Nordiske Faglige Samorganisasjonen. Norske myndigheter må bidra til at både norske og nordiske interesser i Europa styrkes gjennom et aktivt nordisk samarbeid.

LO deltar i utformingen av faglig europapolitikk gjennom medlemskap i Den Europeiske Faglige Samorganisasjonen (DEFS). Deltagelse i DEFS er LOs viktigste kanal for innflytelse og påvirkning av utviklingen innenfor arbeid, sosial, utdanning og likestillingspolitikk i Europa og EU. LOs samarbeid med DEFS og Den internasjonale Faglige Samorganisasjonen (ITUC) skal prioriteres.

Faglige og sosiale rettigheter er svakt utviklet i EUs nyeste medlemsland og de som eksisterer er under angrep. LO vil bidra til å styrke de faglige rettighetene og den sosiale dialogen i landene gjennom fondet for anstendig arbeid og trepartssamarbeid. Fondet må videreføres i kommende EØS-finansieringsordninger.

LO vil:

- Arbeide for at faglige rettigheter i EU og Europa opprettholdes og videreutvikles.
- Styrke samarbeidet med nordisk og europeisk fagbevegelse for å ivareta arbeidstakernes interesser i Europa og delta aktivt på de arenaer som gir fagbevegelsen innflytelse i europeiske spørsmål.
- Bidra til å styrke de faglige rettighetene og den sosiale dialogen i de øst- og sentraleuropeiske landene gjennom fondet for anstendig arbeid og trepartssamarbeid.